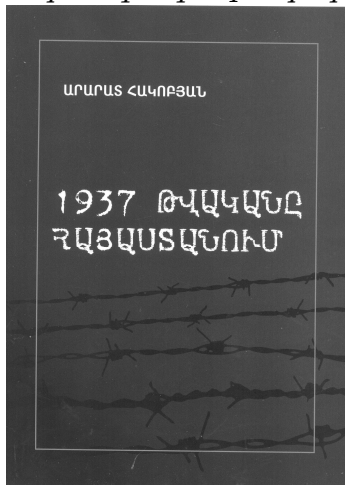

ԱՐԱՐԱՏ ՀԱԿՈՒՅԱՆ. 1937 թվականը Հայաստանում: Քննական դիտարկումներ քաղաքական բռնաճնշումների 80-ամյա տարելիցի առիթով, *Երևան, «Զանգակ» հրատ., 2017, 96 էջ:*

Չարիքի կրկնությունը բացառելու, այն վերացնելու և արմատախիլ անելու համար նախ պետք է բարձրաձայնել դրա մասին, ներկայացնել դրա ողջ հրեշավորությունը, թույլ չտալ, որ այն ջնջվի սերունդների հավաքական հիշողությունից: Այս, և ոչ միայն այս, իմաստով արժեքավոր է ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի նորագույն պատմության բաժնի առաջատար գիտաշխատող, պատմ. գիտ. դոկտոր Արարատ Հակոբյանի ներկայացվող գիրքը:

Աշխատությունը բաղկացած է “Մուտք”-ից, տասներեք բաժիններից և “Ամփոփում”-ից:

“Մուտք”-ում հեղինակը շարադրել է աշխատությունը գրելու շարժառիթները:

Իր կատարած ուսումնասիրության մեջ Ա. Հակոբյանը ցույց է տվել, որ 1937 թ. քաղաքական բռնաճնշումների գլխավոր ճարտարապետը միայն Բ. Ստալինը չէր, ինչպես ընդունված է կարծել, քանի որ դրանք սկիզբ են առել խորհրդային պետության ստեղծման առաջին իսկ օրերից. հեղինակը բացահայտել ու ներկայացրել է դրանց իրական պատճառներն ու նպատակները: Պատասխանել է այն հարցին, թե ինչու հենց Ստալինի ղեկավարման շրջանում բռնաճնշումները նման մեծ ծավալներ ընդունեցին: Խոսել է հետստալինյան շրջանի քաղաքական հետապնդումների ու հալածանքների, ինչպես նաև Խորհրդային Հայաստանի ու նրա ղեկավար առաջին դեմքերի՝ բռնաճնշումների գործում ունեցած դերակատարության և անմիջական մասնակցության մասին:

Պատմաբանն անդրադարձել է խնդրո առարկա հիմնահարցի պատմագրությանն ու հասարակական ընկալումներին, ինչպես նաև դրա հետազոտության դժվարություններին: Ներկայացրել է քաղաքական բռնաճնշումների մոտավոր ծավալների վերաբերյալ գիտական ու հասարակական շրջանակներում արդեն քաղաքացիություն ստացած, հրապարակված տարբեր տվյալներ ու գնահատականներ:

Հեղինակը քննության է առել խորհրդային ժամանակաշրջանի քաղաքական բռնաճնշումների պատմության ուղղությամբ խորհրդային ու հետխորհրդային

պատմագրության մեջ արված հետազոտության և այդ բռնաճնշումների պատմության նկատմամբ եղած հետաքրքրությունների տարբեր աստիճանների, ուսումնասիրության տարբեր փուլերի ու հաճախականության, գիտական և հասարակական շրջանակներում նշված պատմական իրողության ունեցած ընկալումների հարցերը: Ներկայացրել է բռնաճնշումների նկատմամբ մեզանում եղած հանրային ու քաղաքական հետաքրքրությունների պակասի պատճառները: “Հարկ է նշել, – գրում է ուսումնասիրողը, – որ քաղաքական բռնաճնշումների պատմության վերհանումն ու գնահատումը ոչ միայն զուտ պատմագիտական, այլ նաև քաղաքական կարևորության հարց է: Սա նաև խորհրդային-կոմունիստական 70-ամյա վարչակարգի օրինականության, մարդասիրության, բարոյականության ու քաղաքական մշակույթի չափման ու գնահատման խնդիր է” (էջ 21):

Ա. Հակոբյանը ներկայացրել է Խորհրդային Միությունում եղած վախի մթնոլորտը և մատնությունների մեխանիզմը, ցույց տվել Ստալինի դերը դրանց ստեղծման ու ձևավորման գործում: Խոսել է ձերբակալությունների և մեղադրանք ներկայացնելու “հիմքերի” ու մեթոդաբանության մասին:

Անդրադարձել է նաև խորհրդային իշխանությունների կողմից հետապնդում - - հալածանք - բռնաճնշումների ընթացքում Խորհրդային Հայաստանի հայության հատվածների՝ արևելահայության ու արևմտահայ գաղթականության հանդեպ ցուցաբերված որոշակի խտրականության մասին, բացահայտել դրա պատճառները: Ցույց է տվել հարցաքննությունների և մեղադրանք ներկայացնելու մեխանիզմները, նշել հարցաքննությունների արձանագրությունների նմանությունը:

Առանձին քննության նյութ է դարձել հատկապես կուսակցական-պետական, գիտության, գրականության և արվեստի ձերբակալված գործիչներից ՆԳՄԿ և Պետքաղվարչության քննչական մարմինների կողմից ցանկալի ցուցմունքների կորզման մեթոդների ու եղանակների հարցը: Այս հարցի հետ կապված՝ հեղինակը գրում է. “Բանտարկյալներից կորզված ցուցմունք-խոստովանությունները գրառված են այդ մարդկանց այժմ կարճված ու գաղտնագերծված անձնական գործերում: Այդ բոլոր գործերը քաղաքական, հոգևոր, բարոյական, մտավոր ու ֆիզիկական առումներով խեղված մարդկանց ճակատագրերի պատմություն է (տարեգրություն), նման Ա. Դանթեի պատկերած մարդկային կատակերգության երկին” (էջ 49):

Հեղինակն անդրադարձ է կատարել դատավարություն անցկացնող դատական ատյաններին, խոսել “1934 թ. դեկտեմբերի 1-ի օրենք”-ի և Հայաստանում դրա գործադրման մասին: Ա. Հակոբյանն իր կողմից դիտարկված, կարճված և գաղտնագերծված գործերից բերել է մի քանի առավել բնորոշ դրվագներ [առանձին կտորներ Գուրգեն Խորենի Գումեղինի (Մելիք - Դադայան) դատավարությունից]՝ ցույց տալու համար, թե ինչպես են ընթացել դատավարությունները:

Գրքույկում անդրադարձ կա նաև բռնաճնշումների ենթակա մարդկանց ձերբակալությունների խմբաքանակների (լիմիտ) պլանավորմանը: Հետագոտողը շարադրել է իր նկատառումներն Ա. Ամատունու գործի վերաբերյալ՝ ևս մեկ անգամ ի ցույց դնելով նշված շրջանի քաղաքական բռնությունների պարադոքսը, անհեթեթությունն ու զավեշտը:

Հեղինակն աշխատության մեջ բերել է մի դրվագ ՀՅԴ ճանաչված գործիչ, ՀՅԴ բյուրոյի անդամ, Հայաստանի առաջին Հանրապետության ներքին գործերի և ֆինանսների ու արդարադատության նախարար Աբրահամ Գյուլիսանդանյանի եղբոր՝ Անդրեյ (Անդրյուշ) Գյուլիսանդանյանի դատական գործից:

Պատմաբանը մի քանի դիտարկում է արել ՀԽՍՀ ՆԳՄԿ Եռյակի դատավարությունների վերաբերյալ: Պատկերացում է տվել Եռյակի անցկացրած նիստերում լսված գործերի բնույթի մասին, բերել մի քանի ամփոփիչ թվեր դատական լուսմներից ու դատավճիռներից:

Ա. Հակոբյանը համառոտ անդրադարձել է նաև անցյալ դարի 30-ական թվականների քաղաքական հետապնդումների ենթարկվածներին՝ հատկապես մտավորականներին:

“Ամփոփում”-ը բովանդակում է համապատասխան եզրահանգումներ:

Աշխատանքում բերված են բազում փաստական տվյալներ: Ընդ որում՝ բռնադատվածներից առավել զանգվածային են եղել եռյակների կողմից անցկացված դատավարությունները:

Այսպիսով, աշխատությունն ամբողջության մեջ բնութագրելով՝ կարող ենք արձանագրել, որ գիտական շրջանառության մեջ դրված կարճված ու գաղտնագերծված արխիվային վավերագրերի ու նյութերի, ինչպես նաև ներկայիս իրողությունների լույսի ներքո հեղինակն իր կատարած քննական դիտարկումներով համակողմանի ու ամփոփ ներակայացրել է խորհրդային պետությունը՝ հատկապես 30-ական թվականներին պատած, հիբրավի, մարդկային ու քաղաքական աղետի վերածված և “ստալինյան” անվանումը ստացած բռնաճնշումների իրական ու անաչառ պատմությունը, “որը ուսանելի փորձ ու դաս պետք է լինի ինչպես ներկայիս բռնակալական հակումներ ունեցող իշխանավորների, այնպես էլ ժողովրդավարական երկրների, քաղաքացիական հասարակության, ներկա և ապագա սերունդների համար” (էջ 84), – գրում է հեղինակը:

Գրքույկը յուրօրինակ հարգանքի տուրք է անցյալ դարի 30-ականների դժոխային երկրորդ կեսի, մասնավորապես, 1938 թ. մեծ ոճրին զոհ գնացածների հիշատակին: